

Martina Grčević

Odsjek za zapadnoslavenske jezike i književnosti
Filozofski fakultet
Sveučilište u Zagrebu
Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb
mgrcevic@ffzg.hr

HRVATSKI I SLOVAČKI PRIJEDLOG ZA U VREMENSKOM ZNAČENJU

Prijedlog *za* s prvotno prostornim značenjem pripada skupini primarnih i netvorbenih jednosložnih prijedloga u hrvatskom i slovačkom jeziku. U članku se istražuje vremensko značenje prijedloga *za*. Na temelju kroatističke i slovakičke sekundarne literature i potvrda iz hrvatsko-slovačkih paralelnih tekstova utvrđuju se podudarnosti i razlike među njegovim metajezičnim opisima i uporabe u vremenskom značenju u hrvatskoj i slovačkoj jezičnoj praksi te se prikazuju mogućnosti obostranoga prevođenja.

1. Uvod

U poredbenim jezikoslovnim istraživanjima prijedloga u slavenskim jezicima primjenjuju se različite metode s različitim težištima istraživanja. Usporedbe se provode u dva ili više jezika, tiču se jednoga (primarnoga ili sekundarnoga), dvaju ili više prijedloga odnosno prijedložnih sustava (npr. *nasuprot* u hrvatskom i poljskom (Daković 2018); *k* i *u* u hrvatskom i češkom (Ribarova 2017); *do*, *od* i *z* u slovačkom i srpskom (Makišová-Kováčová 2013); poredba prijedložnoga sustava u slovačkom i ruskom (Milecová 1989). Usporedbe se provode s gledišta pojedinih padeža ili određenoga značenja skupine prijedloga pa se obrađuju npr. prostorni koncepti u slavenskim jezicima (Šarić 2008), prostorna i vremenska značenja primarnih prijedloga u slovačkom i poljskom (Vojteková 2011), prostorna značenja primarnih prijedloga u slovačkom i ruskom (Uličná 2018), vremenski prijedlozi s genitivom u hrvatskom i ukrajinskom (Gra-

ljuk 2018), prostor i vrijeme prijedloga s genitivom u hrvatskom i ruskom (Matas Ivanković 2014). To su samo neka od mnogobrojnih istraživanja prijedloga koja su usmjerena na slovački ili hrvatski u usporedbi s nekim drugim slavenskim jezikom.

Temeljita suvremena poredbena istraživanja slovačkih i hrvatskih prijedloga nisu provedena, iako se na njihovu potrebu već dugo ukazuje, posebice s glotodidaktičkoga stajališta (npr. Horáková 2003).¹ Od nešto starijih poredbenih istraživanja slovačkih i »srbohrvatskih« prijedloga treba istaknuti radove slovačkoga jezikoslovca Emila Horáka (1971, 1973). U studiji iz 1973. godine on uspoređuje slovački prijedložni sustav sa »srbohrvatskim«.² Smatra da se primarni prijedlozi u tim jezicima podudaraju na izražajnoj razini čak do 70%, dok na razini sadržaja samo do 30%, no na žalost, kako sam kaže, »leksikografsku komparaciju« ne provodi, jer se usredotočuje na »funkcioniranje prijedložnoga sustava kao cjeline« (Horák 1973:78).

Primarni prijedlozi kao pojava međujezične homonimije u slavenskim jezicima, uključujući prijedlog *za* koji je predmetom ovoga istraživanja, pripadaju skupini najproblematičnijih jezičnih pojava pri učenju stranih jezika. Semantička različitost oblikom jednakih primarnih prijedloga u pojedinim slavenskim jezicima posljedica je divergentnoga razvoja prvotno staroslavenskih prijedloga. Pod utjecajem jezične analogije i interferencije s materinskim jezikom dolazi i pri učenju slovačkoga ili hrvatskoga kao stranih jezika do upotrebe tipičnih "pogrješnih" prijedložnih konstrukcija. Tako se npr. hrvatski studenti pri učenju slovačkoga jezika često koriste konstrukcijama tipa 'pripravujem sa *za* skúšku', 'darček *za* sestru', 'vieme *za* to' umjesto 'pripravujem sa *na* skúšku', 'darček *pre* sestru' i 'vieme *o* tom' pod utjecajem hrvatskoga: 'pripremam se *za* ispit', 'poklon *za* sestru', 'znamo *za* to'; ili nasuprot, slovački studenti pri učenju hrvatskoga jezika upotrebljavaju konstrukciju '*za* prisutnosti roditelja' umjesto '*u* prisutnosti roditelja', 'hvala *za* pitanje' umjesto uobičajenije konstrukcije 'hvala *na* pitanju' pod utjecajem slovačkoga jezika: '*za* prítomnosti rodičov', 'ďakujem *za* otázku'.

¹ Tako npr. na nedavno održanom slovakističkom skupu u Zagrebu (Međunarodni znanstveni skup povodom 25 godina slovakistike u Zagrebu, 6.-7. prosinca 2019., Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu) u dvama predavanjima o prijedlogu *za* u slovačkom i hrvatskom (Robert Hammel: Konštrukcie s predložkou *za* a infinitívom v chorvátčine a ich ekvivalenty v slovenčine i Martina Grčević, Antonia Raž: Predložka *za* v slovenčine a chorvátčine – pádové konštrukcie).

² Njegovo je istraživanje više usmjereno na korpus srpskih tekstova nego hrvatskih.

U ovom se radu usredotočujemo samo na vremensko značenje³ prijedloga *za* u hrvatskom i slovačkom zbog preglednosti i opsega potrebnih istraživanja. Na temelju usporedbe opisa njegova vremenskoga značenja u rječničkim i gramatičkim izvorima te u drugoj stručnoj literaturi kao npr. u novijim kognitivnosemantičkim analizama istražujemo sličnosti i razlike u oba jezika te ukazujemo na mogućnosti u obostranom prevođenju. Primjeri iz hrvatsko-slovačke prevoditeljske prakse iz našega paralelnoga korpusa (usp. bilješku 9) doprinose tumačenju odnosa međusobne prijevodne ekvivalencije. Ključnim ciljem ove naše komparativne analize jest doprinijeti ispunjavanju akutnih potreba pedagoške prakse i unaprijediti srodna komparativna istraživanja u širem slavističkom kontekstu.

2. Prijedlog *za* u slovačkom i hrvatskom jeziku i njegovo vremensko značenje

Prema *Hrvatskomu čestotnomu rječniku* prijedlog *za* treći je prijedlog po učestalosti u hrvatskom jeziku (Moguš–Bratanić–Tadić 1999). U slovačkom prijedlog *za* nije toliko frekventan. Po svojoj učestalosti tek je na sedmom mjestu u usporedbi s ostalim primarnim prijedlozima (Mistrík 1969).⁴

Slovačkomu i hrvatskomu prijedlogu *za* zajednička je značenjska ili funkcionalna kompleksnost pa mu se u slovakistici pripisuje između 19 i 25 značenja, a u kroatistici između 14 i 20 značenja (usp. dolje). Ta je kompleksnost uvjetovana među ostalim i činjenicom da se prijedlog *za* u oba jezika slaže s tri padeža: s genitivom, akuzativom i instrumentalom. U slovačkom je jeziku *za* jedini prijedlog koji ima rekciju s tri padeža, a u hrvatskom ju ima još i prijedlog *u*. Konstrukcija *za* + *infinitiv* u slovačkom je jeziku nepoznata.⁵

³ U radovima s tradicionalnim strukturalističkim pristupom prijedlozi se opisuju kao sinsemantičke riječi koje iskazuju različite odnose između bića, stvari, pojava, za razliku od kognitivnoligvističkih pristupa u kojima se prijedlozi smatraju polisemnim riječima. Dok jedni autori govore npr. o njihovim funkcionalnim značenjima ili kontekstualnim značenjima koja se često nabrajaju uglavnom bez međusobne povezanosti, drugi prijedloge opisuju s pomoću koncepata i predodžbenih shema, tj. s prototipnim (većinom prostornim) značenjem kojega se ekstenzije uz pomoć metaforizacije i metonimizacije dokazuju i povezuju u tzv. značenjsku mrežu. U ovom se radu pojam *vremensko značenje* upotrebljava općenito za vremensku uporabu prijedloga *za*, obuhvaćajući i pojam *vremenske značenjske nijanse*. Granica između značenja i značenjskih nijansa, tj. između posebnoga značenja ili nekih perifernih ostvaraja, nejasna je (o značenjima unutar značenjske mreže usp. Matovac 2017:263–264).

⁴ Učestaliji od prijedloga *za* u hrvatskome jesu prijedlozi *na* i *u*, a u slovačkome su od njega učestaliji prijedlozi *v*, *na*, *z*, *s*, *do* i *o*.

⁵ O konstrukciji *za* + *infinitiv* u hrvatskome usp. npr. Pranjković (2002:36–41),

Prijedlog *za* s genitivom promatra se u slovakističkoj i kroatističkoj literaturi odvojeno od prijedloga *za* s akuzativom i instrumentalom jer je genitivna uporaba prijedloga *za* s vremenskim značenjem semantički različita od akuzativno-instrumentalne u kojoj je prijedlog *za* jedan od članova iz sustava vertikalno-horizontalnih prostornih odnosa *nad – pod* i *pred – za* (usp. Oravec–Bajžiková–Furdík 1984:182). Za konstrukciju *za* + *genitiv* u slavistici i kroatistici poznato je da je nastala skraćivanjem sveze ‘za vrijeme’.⁶ Zbog toga Matovac smatra (za razliku od drugih hrvatskih jezikoslovaca) da u konstrukciji *za* + *genitiv* »uopće nije riječ o upotrebi prijedloga *za* uz genitiv« (»već o skraćivanju složenoga prijedloga *za vrijeme*«) (Matovac 2017:211).

Prijedlog *za* u akuzativno-instrumentalnoj uporabi jedan je, dakle, od temeljnih orijentacijskih prijedloga zajedno sa *pod*, *nad* i *pred* (u interpretaciji Horáka (1972) to su »pozicijski prijedlozi« *pozičné predložky*). Kao takvomu pripisuje mu Matovac (2017:207–208, 231–232, 250) u svojoj kognitivnosemantičkoj analizi prototipno značenje *postlokalnosti* koje se veže uz supershematičnu predodžbenu shemu SMJEŠTENOST SA STRAŽNJE STRANE u instrumentalnoj uporabi, i *postlokalnu adlativnost* uz predodžbenu shemu STRAŽNJA STRANA KAO CILJ u akuzativnoj, s primjerima za hrvatski jezik: a) *Za brijegom je maleni zaseok*. i b) *Sunce je zašlo za oblake*. Kyseľová i Ivanová (2013:92) navode slično u slovačkom dvije središnje konfiguracije prostorne uporabe prijedloga *za*: a) *stát’ za domom* ‘stajati za kućom’ i b) *íšť za dom* ‘ići za kuću’, tj. sa statičnim značenjem ‘mjesto (za drugom, suprotnom stranom)’⁷ u vezi s instrumentalom, i dinamičkim značenjem ‘kretanja u smjeru (za drugu, suprotnu stranu)’⁸ u vezi s akuzativom. Ta prototipna prostorna značenja (statična/lokacijska i dinamička/direktivna) mogu se uz oba padeža u oba jezika derivirati (npr. dinamičko značenje uz instrumental u slov.: *kráčať za priateľmi* ‘hodati za prijateljima’, u hrv.: *trčao za tramvajem* i statičko značenje uz akuzativ u slov.: *chytiť za nohu* ‘uhvatiti za nogu’, u hrv.: *uhvatiti za ruku*). Prostorne konceptualizacije mogu se projicirati u mentalni prostor pa pokrivati i druge konceptualne domene kao VRIJEME, OKOLNOST, UZROK itd. Polazeći od prostornih koncepata, u spomenutim se kognitivnolingvističkim opisima kao ekstenzije prostor-

Vela 2019 i s poredbenim aspektom Hammel 2019.

⁶ Machek (1971:707) objašnjava tu konstrukciju u svojem etimološkom rječniku češkoga jezika ispuštanjem imenice *doba* u akuzativu: *s dobu rána > z rána > za rána*. U slovačkom se prema Stanislavu (1967:686) prijedlog *za* uz genitiv rabi već početkom 16. stoljeća.

⁷ Slov.: »miesta (za druhou, opačnou stranou)« (Kyseľová–Ivanová 2013:92).

⁸ Slov.: »smerovania (za druhú, opačnú stranu)« (ibid.).

noga značenja prijedloga *za* objašnjavaju i povezuju i njegova vremenska značenja prema konceptualnoj metafori VRIJEME JE PROSTOR.

Uporaba prijedloga *za* u vremenskom značenju nije učestala ni u hrvatskom ni u slovačkom. Prema našem istraživanju vremenski ostvaraju ne čine ni 10% njegove cjelokupne uporabe.⁹ Slovački prijedlog *za* često izražava prostorne odnose, a hrvatski se više upotrebljava u neprostornim odnosno apstraktnim značenjima, prije svega *za* izricanje namjene. U našem prethodnom istraživanju (Grčević–Raguž 2019) na temelju semantičko-statističke analize primjera s prijedlogom *za* došli smo do sljedećih zaključaka: 1) hrvatski prijedlog *za* u usporedbi sa slovačkim znatno je oslabljen u prostornom značenju;¹⁰ 2) slovački i hrvatski prijedlog *za* razlikuju se u padežnoj distribuciji, posebno u distribuciji instrumentala i akuzativa.¹¹ Rezultati koji se tiču padežne distribucije prijedloga *za* u hrvatskom jeziku podudaraju se s rezultatima Matovca (2017:210) koji u vezi s visokom frekvencijom konstrukcije *za* + *akuzativ* govori da se ona »gramatikalizirala, tj. specijalizirala za izricanje vrlo učestalog odnosa u jeziku« (ibid.) te da je jedna od najčešćih upotreba akuzativne konstrukcije atributna, »kojom se objekti identificiraju tako da im se određuje svrha ili namjena« (Matovac 2017:258).

Od svih neprostornih značenja prijedlogâ vremensko je značenje, moglo bi se reći, jedno od najobrađenijih. Ono se u hrvatskom jezikoslovlju zajedno s prostornim značenjem prijedlogâ opisuju kao »dimenzionalno« za razliku od ostalih »nedimenzionalnih« značenja poput pripadno-

⁹ U našem paralelnom korpusu hrvatsko-slovačkih prijevoda književnih tekstova obrađeno je 174 primjera prijedloga *za* u slovačkim tekstovima kao i njegova 174 ekvivalenta u hrvatskim prijevodima, u drugom smjeru obrađeno je 188 primjera prijedloga *za* u hrvatskim izvornicima i njegovih 188 slovačkih ekvivalenata u prijevodi-ma. Od toga je 16 potvrda za vremensku uporabu na slovačkoj strani, tj. 9%, i 12 potvrda na hrvatskoj, tj. 6%. Brojke treba uzeti kao približnu orijentaciju, jer je naš korpus stilski ograničen.

¹⁰ Hrvatski: 6% potvrda prijedloga *za* u prostornim značenjima i 94% u neprostornim; slovački: 42% u prostornim i 58% u neprostornim značenjima. Ta velika razlika u raspodjeli prostornih i neprostornih značenja hrvatskoga i slovačkoga prijedloga *za* mogla bi se objasniti ponajprije vrlo rijetkom uporabom hrvatskoga prijedloga *za* u vezi s instrumentalom te također konkurencijom iz njega izvedenoga prijedloga *iza*, koji slovački jezik ne poznaje. Na konkurenciju izvedenih prijedloga *iznad*, *ispod*, *ispred* i *iza* te primarnih prijedloga *nad*, *pod*, *pred* i *za* u »srbohrvatskome« upozorava i Horák (1973:88). Tradicionalni pristup u hrvatskim gramatikama pretpostavlja da su ti prijedlozi sinonimni, no Matovac ukazuje na razlike u njihovoj upotrebi (usp. Matovac 2017:247).

¹¹ U slovačkome: *za* + *akuzativ* (62%) : *za* + *instrumental* (33%), u hrvatskome: *za* + *akuzativ* (92%) : *za* + *instrumental* (5%); genitivna je rekcija u oba jezika rijetka (slov.: 5%, hrv.: 3%).

sti, načina, uzroka itd. (Pranjkoivić: 1994, Silić–Pranjkoivić 2005:245–250). U slovačkom se jezikoslovlju vremensko značenje prijedloga tradicionalno smatra jednim od »sekundarnih kontekstualnih značenja« zajedno s drugim apstraktnim značenjima, za razliku od prostornoga »primarnoga« značenja (usp. Oravec 1968:11). Prema mišljenju Vojtekové (2011:111) u okviru sekundarnih značenja zauzima vremensko značenje »prioritetno mjesto«. Često se naglašava razvoj vremenskoga iz prostornoga značenja te njihova bliskost. U morfologiji slovačkoga jezika navodi se i da je vremensko značenje nakon prostornoga najproširenije, no s manjim repertoarom prijedloga (usp. Oravec–Bajzíkóvá–Furdík 1984:186).

Vojteková (2009, isto i 2011)¹² uspoređuje vremenska značenja primarnih slovačkih i poljskih prijedloga te izdvaja devet vremenskih značenja odnosno nijansi, dok Pranjkoivić (1994)¹³ navodi popis od čak 16 »tipičnih« vremenskih značenja hrvatskih prijedloga (s malim promjenama i u

¹² Vojteková (2009, 2011) ekscerptira i klasificira vremenska značenja na temelju slovačkih izvora, pri čemu razlikuje »statična« i »dinamička« vremenska značenja (*statičné a dynamické časové významy*). Statična značenja odgovaraju na pitanja *kedy? nakedy? ako dlho?, ako často?* a dinamička na pitanja *odkedy? dokedy?* U okviru statičnih vremenskih značenja izdvaja značenje 'vremenske točke' (*časový bod*) s podtipovima: 'konkretna' i 'približna vremenska točka' (*konkrétny a približný časový bod*), značenje 'relacijskoga određenja' (*relačné určenie*), tj. vrijeme u odnosu na drugo vrijeme ili zbivanje, s podtipovima: 'prijevremenost' (*časové predchádzanie*), 'istodobnost' (*časová súčasnosť*) i 'vremenski slijed' odnosno 'poslijevremenost' (*časová následnosť*), značenje 'vremenskoga odsječka' (*časový úsek*) u tijeku kojega se izvršava zbivanje te značenje 'vremenske frekvencije' (*časová frekvencia*), tj. redovito ponavljanje u vremenu. U skupini dinamičkih vremenskih značenja izdvaja značenje 'vremenskoga ishodišta' (*časové východisko*) i 'vremenske granice' (*časová hranica*). Od svih spomenutih vremenskih značenja prijedlogu za određuje 'vremenski odsječak' uz genitiv (*Išiel až tak d'aleko, že za tmavej noci, keď lialo ako z krhly, vyzametal naraz ríchtárovu i obečnú truhlicu.*) i akuzativ (*Neponáhľali sa, lebo slnko bolo ešte vysoko a za dve-tri hodiny stihnú dôjsť pohodlne aj na zadné lúky.*), 'vremensku frekvenciju' uz akuzativ (*Boli radi, keď sa raz za deň najedli hrachu a múky.*) i instrumental (*Potom ju deň za dňom pozýval na lúky, do lesa.*) te 'poslijevremenost' uz instrumental (*za vetrom prišiel dážď, prvé prúdké kvapky a hneď za nimi lejak...*).

¹³ Silić i Pranjkoivić (2005:247–248) razlikuju: istodobnost (simultanost), prijevremenost (anteriornost), poslijevremenost (posteriornost), krozvremenost (protemporalnost), ablativna temporalnost (abtemporalnost), izmeđuvremenost (intertemporalnost), unutarvremenost (intratemporalnost), okovremenost (circumtemporalnost), usporedna temporalnost, prostorna temporalnost, direktivno-granična temporalnost, sredvremenost (centrumtemporalnost), ekstremalna temporalnost, socijativna temporalnost, umjestovremenost (altertemporalnost) i kauzalna temporalnost. U svojem prijašnjem radu Pranjkoivić (1994) pripisuje prijedlogu za četiri temporalna značenja: istovremenost uz genitiv (*Posjetili su ih za vrijeme blagdana. Posjetili su ih za praznika.*), poslijevremenost uz akuzativ (*Doći će za tjedan dana.*), intratemporalnost uz akuzativ (*Pripremio je ispit za tjedan dana.*) i prostornu temporalnost uz instrumental (*dan za danom, godina za godinom.*)

Pranjeković 2001:12–17, Silić–Pranjeković 2005:247–248). Već usporedbom tih dvaju radova može se uočiti da se opisi i klasifikacija vremenskih značenja prijedlogâ ne provode istovjetno u kroatistici i slovastici. Ni slični pojmovi kao npr. *istovremenost* odnosno *istodobnost* u hrvatskom i *časová súčasnosť* u slovačkom, koja se u hrvatski može prevesti također kao ‘istovremenost’, ne poimaju se podjednako, što se vidi i na primjerima koje autori navode, npr. ‘istovremenost’ u hrvatskom izražavaju prijedložni izrazi za *vrijeme* + *genitiv*, u *vrijeme* + *genitiv* te prijedlog *za* + *genitiv* (Pranjeković 1994:65), a u slovačkom navodi Vojteková (2009:710) konstrukcije *s* + *instrumental* i *medzi* + *instrumental*, tj. prijedložne konstrukcije koje pak prema Pranjekoviću (1994) izražavaju ‘socijativnu temporalnost’ i ‘intertemporalnost’ itd.

3. Vremenska značenja prijedloga *za* u rječnicima

Krátky slovník slovenského jazyka (dalje: KSSJ 2003)¹⁴ i opsegom usporedivi Aničev *Rječnik hrvatskoga jezika* (Anić 1998, isto i 2003), na kojem se temelji i mrežni *Hrvatski jezični portal* (dalje: HJP)¹⁵, donose brojna značenja prijedloga *za*. Navode se prema rekaciji prijedloga *za* s pojedinim padežima. U slovačkom se za rekaciju s *genitivom* daju dva značenja,¹⁶ a u hrvatskom jedno. Rekacija s akuzativom ima najviše značenja, u slovačkom deset, a u hrvatskom osam (u knjižnoj inačici Anića sedam; usp. bilješku 15); s *instrumentalom* ih je na svakoj strani po sedam. Dakle, KSSJ nudi 19 značenja poredanih prema rekaciji s padežima.¹⁷ HJP i Anić (1998, 2003) donose sveukupno 17 značenja (odnosno 16; usp. bilješku 15). Stariji slovač-

¹⁴ Dostupan na internetu: <http://slovníky.juls.savba.sk> (pristupljeno 20. 11. 2020.).

¹⁵ Značenja prijedloga *za* na portalu HJP identična su kao u Anić 1998, 2003 osim u točki 2.b. Ona u Aničevu rječniku glasi »kao dopuna glagolima: znati, misliti, govoriti, osjećati, bojati se i sl. označava na koga ili na što se odnosi glagolom označeno [brini se za moje dijete] ili namjenu [moli za njegovu dušu]« (Anić 1998 i 2003). Na portalu HJP razdvojena je u dvije točke 2.b. i 2.c. (usp. HJP: <http://hjp.znanje.hr>, pristupljeno 20. 11. 2020.).

¹⁶ Dok u hrvatskom jeziku konstrukcija *za* + *genitiv* ima isključivo vremensko značenje ‘istodobnosti’, u slovačkom jeziku služi *genitivni* prijedlog *za* i za izražavanje ‘uvjeta’ odnosno ‘okolnosti’ (usp. KSSJ 2003, SSJ 1959–1968). Na hrvatski se prevodi uglavnom prijedlogom *u* + *lokativ*, npr.: za *prítomnosti rodičov* → u prisutnosti roditelja; *Podľa mňa jeho matka umrela, lebo sa za takých okolností rozhodla radšej to celé ukončiť.* (Balla) → Po meni, njegova je majka umrla jer je u takvim okolnostima odlučila radije sve to skupa okončati.

¹⁷ Po broju navedenih značenja koje prijedlog *za* u oba jezika izražava, on znatno nadilazi druge orijentacijske prijedloge, npr. prijedlog *nad* i *pod* imaju po 9 značenja, a prijedlog *pred* samo 7 zabilježenih značenja (KSSJ 2003). Čak i slovački najfrekventniji prijedlozi *v* i *na* imaju manje zabilježenih značenja, *v* ima 12, a *na* 15 (KSSJ 2003).

ki rječnik *Slovník slovenského jazyka* (1959–1968, dalje: SSJ)¹⁸ donosi čak 25 oprimjerenih značenja prijedloga za. *Hrvatski enciklopedijski rječnik* (dalje: HER 2003) preuzima obradbu prijedloga za iz Anića (1998) i istovjetan je s HJP-om (usp. bilješku 15). *Rječnik hrvatskoga jezika* Leksikografskoga zavoda (dalje: RHJ 2000) potpuno se razlikuje svojom koncepcijom. Uz njegovih jedanaest značenja prijedloga za (zapravo 14 s podznačenjima) nisu navedene rekcije (padeži). *Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika* u izdanju Školske knjige (dalje: VRHSJ 2015) bilježi najviše, sveukupno 18 značenja prijedloga za, s oznakama rekcije (padeža). Više ih ima (20 značenja) samo još *Praktična hrvatska gramatika* D. Raguža (1997).

Vremenska značenja odnosno značenja koja uključuju neku vremensku komponentu ili barem primjer vremenske uporabe prijedloga za navode se u hrvatskim i slovačkim rječnicima na različite načine. Rječnici se razlikuju opisima (definicijama) tih značenja i brojem zabilježenih vremenskih značenja, ne samo između uspoređenih jezika, nego i unutar jednoga jezika. Zbog boljega pregleda navodimo ih u tabličnom obliku (usp. prilog).

Slovački rječnici¹⁹ razlikuju se međusobno utoliko što su opisi u novijem (normativnom) rječniku KSSJ 2003 kraći nego u starijem SSJ 1959–1968. Djelomice različiti primjeri navode se u KSSJ-u u znatno manjem broju. No skraćivanje opisa značenja ne doprinosi uvijek njihovu razumijevanju. Opis vremenskoga značenja prijedloga za uz genitiv u KSSJ 2003, koji glasi: *čas (v priebehu) 'vrijeme (u tijeku)'*, nije dovoljno jasan. Tek usporedba sa starijim rječnikom SSJ 1959–1968 (ili drugom literaturom) u kojem se navedeni opis dopunjava komentarom 'za trajanja nečega' pojašnjava o čem je riječ, i ujedno približava slovački opis hrvatskomu: 'istovremenost s trajanjem onoga što označava ime u genitivu' (Anić 1998, 2003, HER 2003, (i HJP)). Razumljivosti i spoznaji da je vremensko značenje prijedloga za uz genitiv zajedničko u oba jezika, doprinose prije svega jednaki primjeri kao za *života* u slovačkim i hrvatskim rječnicima (usp. Anić 1998 i SSJ 1959–1968).

Za akuzativnu rekciju prijedloga za KSSJ 2003 donosi objašnjenje *časový rozsah 'vremenski raspon'*. Analogno s gore opisanom genitivnom vezom tu formulaciju iz KSSJ 2003 treba dopuniti opisom iz SSJ 1959–1968 da bi se razumjelo da je to 'vrijeme, vremenski odsječak u kojem se nešto događa, u kojem se ostvaruje zbivanje'. Za akuzativnu rekciju prijedloga za u vremenskom značenju u hrvatskim se rječnicima navodi više opisa: 'vrije-

¹⁸ Dostupan na internetu: <http://slovniki.juls.savba.sk> (pristupljeno 20. 11. 2020.).

¹⁹ Najnoviji slovački rječnik *Slovník súčasného slovenského jazyka* objavljen je do slova N (A–G 2006, H–L 2011, M–N 2015), i također je dostupan na mrežnoj stranici <https://www.juls.savba.sk> (pristupljeno 20. 11. 2020.).

me u koje je što predviđeno' (Anić 1998, 2003; HER 2003, (i HJP); VRHSJ 2015), 'što dolazi nakon čega' (Šonje 2000) i 'koliko vremena treba proći' (VRHSJ 2015), no tek usporedba primjera pokazuje da značenje koje bi odgovaralo slovačkomu opisu 'vremenskoga raspona' u hrvatskim rječnicima nije zabilježeno. Njegovo postojanje i u hrvatskom jeziku potvrđuju gramatike i jezična praksa. Slično vrijedi i za usporedbu instrumentalne rekcije prijedloga *za*, koja prema slovačkim rječnicima izražava značenje *časovej následnosti* 'vremenskoga slijeda' odnosno 'vremenske postupnosti', dok su u hrvatskim rječnicima značenja opisana različito (o tom detaljnije u poglavlju 4).

Od hrvatskih rječničkih izvora tri se u vezi s prijedlogom *za* ne razlikuju jer su im opisne formulacije kopirane (Anić 1998, 2003, HER 2003, HJP). Rječnik VRHSJ 2015 bilježi najviše vremenskih značenja. U RHJ 2000 vremensko je značenje osim 'trajanja glagolske radnje' uz genitiv izraženo i formulacijom 'izriče da što dolazi nakon čega' s dvama primjerima: *vratiti se za tri godine, dan za danom*. Budući da je riječ o različitim padežnim konstrukcijama prijedloga *za*, u tablici (usp. prilog) smo to značenje naveli dva puta, razvrstano prema primjerima ispod instrumentalne i akuzativne padežne konstrukcije.

Iz usporedbe slovačkih i hrvatskih rječnika, dakle, saznajemo da prijedlog *za* ima u slovačkom jeziku zabilježena tri vremenska značenja – po jedno uz svaki padež (KSSJ 2003, SSJ 1959–1968), a u hrvatskom jeziku tri (prema RHJ 2000), četiri (prema Anić 1998, 2003, HER 2003, (i HJP)) ili pet (prema VRHSJ 2015). Također se može iščitati da je vremenska uporaba prijedloga *za* uz genitiv u slovačkom i hrvatskom jednaka, a uz akuzativ i instrumental djelomično različita (usp. prilog).²⁰

4. Poredbena analiza

U analizi koja se provodi u ovom poglavlju uključeni su rječnici, gramatike i druga literatura. Većina primjera kojima se ilustrira vremenska uporaba slovačkoga i hrvatskoga prijedloga *za* potječe iz našega korpusa paralelnih hrvatsko-slovačkih tekstova (usp. bilješku 9). Tim se primjerima ujedno ukazuje na mogućnosti u obostranom prevođenju. Kad za neko određeno vremensko značenje nismo našli potvrde u korpusu, posegnuli smo za drugim izvorima.

²⁰ Usporedbu postojećih dvojezičnih hrvatsko-slovačkih rječnika ne uključujemo u ovaj rad jer ne bi pridonijela sagledavanju vremenske upotrebe prijedloga *za*. Tim smo se rječnicima djelomice bavili u prijašnjem radu (usp. Grčević i Raguž 2019).

4.1. ZA + GENITIV

4.1.1. Hrv.: *za rata; za vladavine Matije Korvina* // Slov.: *za vojny; za vlády Mateja Korvína*

Prijedlog za s genitivom izražava vremensko značenje koje se u slovakišćkoj literaturi najčešće opisuje kao *čas (v priebehu)* 'vrijeme (u tijeku)'. U kroatističkoj literaturi često se rabe opisi kao 'istovremenost' ili 'istodobnost', no i druge formulacije (usp. prilog). Pri tom se napominje da prijedlog za s genitivom »rijetko dolazi« i da je on u takvim izrazima »rezultat reduciranja prijedložnoga izraza za vrijeme (usp. za vrijeme Napoleona = za Napoleona)« (Silić–Pranjkić 2005:210) i da su »običnije konstrukcije za vrijeme rata, u toku dana i sl.« (Raguž 1997:135). Pranjkić (1994:65) kaže da se reducirani »prijedložni izrazi u suvremenom hrvatskom jeziku doimlju kao knjiški, ponešto zastarjeli i/ili kao obilježje 'biranijeg' stila.«²¹ Unatoč navodima o »rijetkosti« u hrvatskom jeziku to vremensko značenje prijedloga za uz genitiv zabilježeno je u svim istraženim hrvatskim izvorima, za razliku od nekih drugih vremenskih značenja s akuzativom ili instrumentalom koja su učestalija.

Kognitivni opisi konstrukciju za + genitiv isključuju (Kysel'ová–Ivanová 2013) ili ju objašnjavaju gore spomenutom redukcijom (Matovac 2017) odnosno elipsom (Belaj – Tanacković Faletar 2014). Primjeri u slovačkim i hrvatskim rječnicima i stručnoj literaturi upućuju na to da je riječ o podudarnoj uporabi: slov. za vojny, za vlády, za života itd. – hrv. za rata, za vlade, za života itd. (usp. prilog).

Glede prijevodne ekvivalencije hrvatskoga i slovačkoga prijedloga za s genitivom prevoditeljska praksa donosi i drukčija rješenja. Zamjenjivost hrvatskoga i slovačkoga prijedloga za s genitivom, koja je u oba smjera moguća, kao da se u prijevodima izbjegava pa se kao prijevodni ekvivalenti upotrebljavaju sinonimni prijedlozi. Konstrukcija za + genitiv sa slovačkoga se na hrvatski prevodi konstrukcijom u + lokativ (1, 2) ili složenim konstrukcijama u vrijeme + genitiv (3, 4) odnosno za vrijeme + genitiv (5).

slovački → hrvatski: za + genitiv → u + lokativ

- (1) **Za prvej republiky** žandári striel'ali do robotníkov, kedy sa im zachcelo. (Pavol Rankov; dalje: PR)

U prvoy su republici žandari pucali u radnike kad god su htjeli.

²¹ Pretraživanje s pomoću internetske tražilice Google pokazuje da to nije samo tako jer se poprilično često rabi u novinarskom stilu, npr.: *Braniteljima nikad nije bilo bolje nego za vlade SDP-a.; gospođa je posao dobila za vlade HDZ-a temeljem natječaja ...; Pogledajmo što su svi naši ministri, šefovi državnih, gradskih i općinskih institucija napravili (bilo za vlade HDZ-ea, bilo za vlade SDP-ea) ...; Stanje u BiH gore je nego što je bilo za rata, ...; za gužvi vrijedi zakon jačega ...* itd.

- (2) *Palestína, prastará vlast' židovského národa, ktorý za vojny trpel spolu s národmi ZSSR najviac, ...*(PR)

Palestina, pradomovina židovskoga naroda koji je, uz narode SSSR-a, u ratu najviše patio, ...

slovački → hrvatski: *za* + *genitiv* → *u vrijeme* + *genitiv*

- (3) *Téza o zákonitom zostrovaní triedneho boja za socializmu proste platí... (PR)*

Teza o neizbježnom izoštavanju klasne borbe u vrijeme socijalizma naprosto stoji...

- (4) *Bojíme sa pravdy ako za Stalina. (PR)*

Bojimo se istine baš kao i u vrijeme Staljina.

slovački → hrvatski: *za* + *genitiv* → *za vrijeme* + *genitiv*

- (5) *(...), tí isti ľudia ako za vojny. (PR)*

(...), isti ljudi kao i za vrijeme rata.

U suprotnom smjeru prevođenja, tj. s hrvatskoga na slovački, najčešći prijevodni ekvivalent hrvatske konstrukcije *za* + *genitiv* sinonimni (sekundarni) je slovački prijedlog *počas* koji se također veže s *genitivom* (6, 7). Njime se prevodi i konstrukcija *za vrijeme* + *genitiv* (8, 9).

hrvatski → slovački: *za* + *genitiv* → *počas* + *genitiv*

- (6) *Za cijelog puta gnjavio me prokleti mjenjač (...)* (Goran Tribuson; dalje: GT)

Počas celej cesty ma trápila rýchlostná páka (...)

- (7) *Za ljetnih gužvi (...)* (GT)

Počas letného stisku (...)

hrvatski → slovački: *za vrijeme* + *genitiv* → *počas* + *genitiv*

- (8) *(...) za vrijeme rata. (GT)*

(...) počas vojny.

- (9) *(...), za vrijeme odmora, (...)* (GT)

(...) počas prestávok (...)

4.2. ZA + AKUZATIV

4.2.1. Hrv.: *doći će za pet minuta*

Vremensko značenje izraženo konstrukcijom *doći će za pet minuta* jedno je od najproširenijih vremenskih značenja hrvatskoga prijedloga *za* s akuzativom. Pranjković (1994:66) to značenje u primjeru *Doći će za tjedan dana* označava kao 'poslijevremenost' s objašnjenjem da se »vrijeme događaja smješta iza vremena označenog vremenskim lokalizatorom«. Ra- guž (1997:146) ga opisuje kao »završnu točku nekoga trajanja« s primje- rom: *Doći će za dva sata/za dva mjeseca*. Silić i Pranjković (2005:229) tu upo-

rabu prijedloga za ilustriraju primjerom *Za mjesec dana ponovo smo ovdje* i opisuju kao »mjeru, odnosno količinu vremena«. Međutim, pod istim opisom navode i dva druga primjera (*Toliko nisi zaradio za cijelu godinu*, *Bolovi su prestali za nekoliko minuta*) koji ne izražavaju isto značenje (što se jasno vidi i iz usporedbe sa slovačkim; usp. dolje).

Od rječnika samo VRHSJ 2015 jasno ističe to vremensko značenje primjerom *vratiti se za godinu dana* i opisom »označuje koliko vremena treba proći«. RHJ 2000 ga bilježi sličnim primjerom, *vratiti se za tri godine*, no zajedno s primjerom instrumentalne veze *dan za danom* ispod formulacije »što dolazi nakon čega«. U ostalim rječnicima (Anić 1998, 2003, HER 2003, (i HJP)) to vremensko značenje nije zabilježeno. Ne spominju ga ni Belaj i Tanacković Faletar (2014) u svojoj kognitivnosemantičkoj analizi. Nasuprot njima, Matovac (2017:254) s tim značenjem započinje svoj opis neprostornih značenja prijedloga *za* uz akuzativ. Zbog kompatibilnosti akuzativnoga shematičnoga koncepta CILJA i značenja prijedloga *za* sva neprostorna značenja, koja je konstrukcija *za* + *akuzativ* razvila, kaže Matovac (ibid.), temelje se na značenju adlativnosti, tj. kretanja u smjeru cilja. A ako su orijentiri vremenske naravi, »adlativnost se očituje u kretanju trajektora vremenskom linijom u smjeru dostizanja orijentira sa stražnje strane«. Na primjeru *vraćam se za pet minuta* Matovac (ibid.) pokazuje da je »dostizanje stražnje strane orijentira« potvrđeno i zamjenjivošću s konstrukcijom *nakon* + *genitiv* (*vraćam se nakon pet minuta*), u kojoj prijedlog *nakon* izražava da se nekakav događaj odvija iza nekog drugoga, pa se stoga u takvim primjerima može uočiti i koncept SLIJEĐENJA.

U slovačkom standardnom jeziku konstrukcija *za* + *akuzativ* ne upotrebljava se u opisanom vremenskom značenju. Ona se u tom značenju redovito iskazuje prijedlogom *o* vezanim s akuzativom (10–12) i opisuje kao 'vremenski odsječak nakon kojega započinje zbivanje' (KSSJ 2003).²²

hrvatski → slovački: *za* + *akuzativ* → *o* + *akuzativ*

(10) *Stižemo za nekoliko dana.*

Prideme **o niekoľko dní.**

(11) *Taj je štrajk, na sreću, odgođen za dvadeset četiri sata...*(GT)

Tento štrajk bol našťastie odložený **o dvadsaťštyri hodín,** (...)

(12) *Te ćemo postupke izvesti sami, mislili smo glupavo i naivno, kad se za koju godinu nađemo na društvenoj sceni u svojstvu pravih protagonista.* (GT)

A ten pokrok urobíme my sami, mysleli sme si hlúpo a naivne, keď sa **o pár rokov** ocitneme na spoločenskej scéne v úlohe protagonistov.

²² Slov.: »časový úsek, po ktorom nastáva dej: *prísť o chvíľu, výsledok sa prejaví o deň*« (KSSJ 2003). Vojteková (2009, 2011) opisuje značenje konstrukcije *o* + *akuzativ* kao *časová následnosť* 'vremenski slijed'.

Iako se konstrukcija *za* + *akuzativ* umjesto *o* + *akuzativ* u slovačkoj standardnoj normi ne prihvaća, ona je ipak poprilično učestala u razgovornom jeziku. Njezinu 'proširenost' potvrđuju i česte napomene o njezinoj nekorrektnosti, kako u starijim, tako i u novijim slovačkim jezikoslovnim radovima.²³ (O tom usp. dolje 4.2.2.1.)

4.2.2. Hrv.: *pretrčati stazu za pet minuta; pročitati knjigu za sat vremena* // Slov.: *prejst' cestu za hodinu; prečítať knihu za hodinu*

Riječ je o jedinom vremenskom značenju prijedloga *za* s akuzativom koje je u slovačkoj normativistici prihvaćeno i zabilježeno kao *časový rozsah* 'vremenski raspon' (KSSJ 2003, SSJ 1959–1968, *Morfológia slovenského jazyka* 1966), koji SSJ (1959–1968) tumači kao 'vrijeme u tijeku kojega se ostvaruje zbivanje'. Primjere usp. u prilogu.

Zanimljivo je da to značenje prijedloga *za* s akuzativom nije zabilježeno ni u jednom od hrvatskih rječnika, iako ga druga hrvatska vrela potvrđuju. Raguža (1997), Silića i Pranjkovića (2005) i Matovca (2017) u opisima toga značenja povezuje pojam mjere: »mjera trajanja« s primjerima *Pretrčao je stazu za dvije minute, Za trenutak je usnula* (Raguž 1997:146), »postizanje određene mjere« sa sličnim primjerom *Pretrčao je cestu za sekundu* (Matovac 2017:257–258) i »mjera, odnosno količina vremena« s primjerima *Toliko nisi zaradio za cijelu godinu, Bolovi su prestali za nekoliko minuta* (Silić–Pranjković 2005:229). Silić i Pranjković navode i primjer gore opisana značenja *Za mjesec dana ponovo smo ovdje*. U prijašnjem radu Pranjković (1994:66) razdvaja ta dva vremenska značenja, pri čemu jedno označava kao »poslijevremenost« (*Doći će za tjedan dana*), a drugo kao »intratemporalnost« (*Pripremio je ispit za tjedan dana*).

U kognitivnim se opisima autori pridržavaju svojih tradicija. Tako se Matovac (2017:257) u opisu hrvatskoga prijedloga *za* s akuzativom pridržava oznake 'mjera' i govori o »postizanju određene mjere« (usp. gore), dok se Kyseľová i Ivanová (2013:106) oslanjaju na slovačku tradiciju i govore o 'vremenskom rasponu' (*časový rozsah*), s primjerom *Auto zväčša opravია za deň*. Značenje 'vremenski raspon' (*časový rozsah*) zabilježeno je i u slovačkom rječniku KSSJ (2003) sa sličnim primjerom *opraviť niečo za deň*.

Primjeri iz prevoditeljske prakse pokazuju da se u prevođenju sa slovačkoga na hrvatski većinom upotrebljavaju sinonimni prijedlozi kao prijevodne istoznačnice, prije svega *u* + *lokativ* (13–17), manje *tijekom* + *genitiv* (18, 19). Budući da je opisana vremenska upotreba konstrukcije *za* + *akuzativ* zajednička hrvatskomu i slovačkomu jeziku, potvrđene su i konstruk-

²³ Usp. npr. SSJ 1959–1968, *Morfológia slovenského jazyka* 1966, Žigová (2014:125), <https://jazykovaparadna.sme.sk/q/9030/> (pristupljeno 20. 11. 2020.) itd.

cije *za* + *akuzativ* kao prijevodni ekvivalent (20), no u puno manjem broju nego što je to u prevođenju s hrvatskoga na slovački (21–24).

slovački → hrvatski: *za* + *akuzativ* → *u* + *lokativ*

(13) (...), *vedel za jediný deň vybaviť bývanie v jednoizbovom byte.* (PR)

(...), **u jednom je danu** mogao riješiti smještaj u jednosobnom stanu.

(14) *Dobre, jeden šarkan za celé detstvo je trochu málo.* (Balla; dalje: B)

Dobro, jedan zmaj **u cijelom djetinjstvu** je ipak malo premalo.

(15) *Za uplynulý rok sa veľmi zblížili.* (PR)

U proteklih godinu dana postali su vrlo bliski.

(16) *Za pár rokov práce vo vojenskom laboratóriu sa Ján naučil presne hrať svoje roly* (...) (PR)

U nekoliko godina rada u vojnom laboratoriju Ján je naučio precizno igrati svoje uloge (...)

(17) *Za pol hodiny mi stihla povedať,* (...) (PR)

U pola sata uspjela mi je ispričati (...)

slovački → hrvatski: *za* + *akuzativ* → *tijekom* + *genitiv*

(18) (...), *ktorý za tie roky uveril, že je možné ključovať pred Štátnou bezpečnosťou večne,* (...) (PR)

(...), koji je **tijekom godina** povjerovao da će moći zauvijek taktizirati s Državnom sigurnosti, (...)

(19) (...), *ved' za celý deň nevideli ani jediného výletníka.* (PR)

(...) jer **tijekom dana** nisu vidjeli ni jednog izletnika.

slovački → hrvatski: *za* + *akuzativ* → *za* + *akuzativ*

(20) *Za dva roky ste sa s nikým nezblížili?* (PR)

Za dvije godine niste se ni s kim zblížili?

Hrvatska konstrukcija *za* + *akuzativ* u tom vremenskom značenju prevodi se slovačkom konstrukcijom *za* + *akuzativ*:²⁴

hrvatski → slovački: *za* + *akuzativ* → *za* + *akuzativ*

(21) *Pročítati knjigu za 15 minuta? Mogúce je!*

Prečítať knihu **za 15 minút**? Je to možné!

(22) ... *mnohi ne mogu zaraditi za cijeli mjesec.*

... mnohí nemôžu zarobiť **za celý mesiac.**

(23) *Koliko možete smršavjeti za tjedan dana?*

Kolko môžete schudnúť **za týždeň?**

²⁴ Navedeni hrvatski primjeri pronađeni su s pomoću internetske tražilice Google.

(24) ...*Damir Kligl koji je 20 kilometara pretrčao za sat i 43 minute.*

...*Damir Kligl, ktorý 20 kilometrov zabehol za hodinu a 43 minút.*

4.2.2.1 O (ne)razlikovanju vremenskih značenja

Razlikovanju dvaju vremenskih značenja prijedloga *za* s akuzativom *doći će za pet minuta* i *pretrčati stazu za pet minuta*, koja su opisana u potpoglavljima 4.2.1. i 4.2.2., u hrvatskim se izvorima ne posvećuje onoliko pozornosti koliko u slovačkim. Kao što je gore opisano, ta se značenja u hrvatskim rječnicima ne bilježe (npr. Anić 1998, 2003; HER 2003) ili se bilježi samo jedno od njih (npr. VRHSJ 2015), odnosno, primjerima se ilustriraju kao jedno značenje (npr. Silić–Pranjković 2005). Od rječničkih i gramatičkih izvora može se razlikovanje tih dvaju značenja s akuzativom pronaći samo u Raguža (1997). Usporedba slovačke i hrvatske konstrukcije *za* + *akuzativ* pokazuje da je razlikovanje tih dvaju vremenskih značenja i u hrvatskom jeziku ispravno, kao što to naznačuje i Pranjković (1994), no on u novijem radu tu razliku zanemaruje (Silić–Pranjković 2005).

Razlikovanje tih vremenskih značenja pokazuje se nužnim prije svega pri prevođenju. Objasniti ćemo to na hrvatskom primjeru *napisati domaću zadaću za pet minuta* i uz pomoć njegovih dvaju mogućih slovačkih ekvivalenata *urobiti domácu úlohu za päť minút* i *urobiti domácu úlohu o päť minút*. U hrvatskom se primjeru konstrukcija 'za pet minuta' može izvan konteksta interpretirati dvojako, dok se u slovačkom oba značenja razlikuju prijedlozima *za* i *o*: prvom konstrukcijom (*za päť minút*) naglašeno je vrijeme trajanja radnje, tj. pisanje domaće zadaće traje pet minuta, a drugom (*o päť minút*) se naglašava vrijeme nakon kojega će započeti radnja, tj. pisanje domaće zadaće započeti će tek za pet minuta. Zamjena prijedloga *za* i *o* u tom slučaju u slovačkom standardnom jeziku normativno nije prihvatljiva. Ipak je ona u razgovornom stilu dosta česta (npr. *prísť za minútu* umjesto *prísť o minútu* 'doći/stići za minutu'). Do toga dolazi pod utjecajem dijalekata²⁵ i vjerojatno pod utjecajem češkoga jezika²⁶ u kojem se konstrukcija *za* + *akuzativ* upotrebljava u oba vremenska značenja. Naime, za prijedlog *za* s akuzativom u češkom se rječniku *Slovník spisovného jazyka českého* 1960–1971 navodi sljedeće: »izražava vrijeme nakon prolaska kojega ili u tijeku kojega se nešto zbiva«. ²⁷

²⁵ Na upotrebu konstrukcie *za* + *akuzativ* u značenju 'vrijeme nakon kojega se nešto zbiva' u zapadnoslovačkim dijalektima upozorava Stanislav (1967:685).

²⁶ Kopečný (1973:287) tvrdi da je ta značenjska nijansa prijedloga *za* uobičajena samo u zapadnoslavenskim jezicima (u slovačkome kao bohemizam) i u ukrajinskim dijalektima. Za »srbocharvátský« jezik u tom značenju navodi samo primjer *posle dva dana*.

²⁷ Čes.: »vyjadřuje dobu, po jejímž uplynutí n. v jejímž průběhu se něco děje«; s

Dakle, slično kao u češkom, i u hrvatskom je moguća uporaba prijedloga za s akuzativom u oba opisana vremenska značenja: 1. vrijeme odnosno vremenski odsječak nakon kojega se nešto zbiva (*doći će za pet minuta*), 2. vrijeme odnosno vremenski odsječak u tijeku kojega se nešto zbiva (*pretrčati stazu za pet minuta, pročitati knjigu za sat vremena*). Pri tom je u hrvatskoj jezičnoj praksi primjetljiva tendencija izbjegavanja dvojake interpretacije prijedloga za te mu u drugom značenju konkurira prijedlog u s lokativom (*napisati domaću zadaću u pet minuta, pročitati knjigu u sat vremena*), što se vidi i u našem korpusu, tj. u prijevodima sa slovačkoga na hrvatski (usp. gore primjere 13–17).²⁸

4.2.3. Hrv.: *poziv za subotu*

Vremenska uporaba prijedloga za s akuzativom zabilježena je gotovo u svim hrvatskim rječnicima (Anić 1998, 2003, HER 2003, (HJP) i VRHSJ 2015) kao »vrijeme u koje je što predviđeno« s primjerom *poziv za subotu*, koji navode sva vrela. Iznimka je RHJ 2000 u kojem toga značenja nema. Silić i Pranjković (2005:229) govore o »svojevrsnoj vremenskoj namjeni«, tj. »označavanju vremena u kojem se povezuju vrijeme i cilj kakva kretanja ili kakve druge aktivnosti« s primjerima: *Svadba je zakazana za drugu subotu, Vjerojatno će doći tek za Uskrs, Pokupovali smo sve što treba za godišnji odmor*. Raguž (1997:146) izdvaja »vrijeme kao cilj« i dodaje »samo uz imena blagdana i za događaje« (*Doći će za Božić*). Prema Matovcu (2017:255) prijedlog za u ovoj vremenskoj uporabi, vezan uz vremenske orijentire, označava »vremenski kontakt« (*Doći će tek za Uskrs. Svadba je zakazana za drugu subotu.*), polazeći od »prostornoga kontakta«.²⁹ Matovac kaže da konstrukcija za + akuzativ označava kada se nešto događa, a zamjenjiva je konstrukcijom o + lokativ ili o + akuzativ: *doći će tek o Uskrsu, doći će tek o Uskrs*. Polazeći od akuzativnoga koncepta CILJA, Belaj i Tanacković Faletar (2014:435) naglašavaju da u takvim primjerima »sama kontaktnost trajektora i orijentira nije profilirana, nego ostaje implicitna« i ostvaraj ciljnoga koncepta ostaje na potencijalnoj razini. Primjeri *Svadba je zakazana za drugu subotu. Premijerovo svjedočenje najavljeno je za sljedeću srijedu* predstavljaju, prema njihovu mišljenju, konceptualizaciju »metaforičkih vremenskih orijentira kao po-

navedenim primjerima: *prijdu za chvíli; vrátí se za týden; dvakrát za den; za ten rok velmi sešel; za hodínku si všechno nepovíme; (za) celý život nezastonal; jet stokilometrovou rychlostí za hodinu* itd. (*Slovník spisovného jazyka českého 1960–1971*, <https://ssjc.ujc.cas.cz/>, pristupljeno 19. 11. 2020.).

²⁸ Prijedlog u s lokativom označava također vrijeme »unutar granica perioda« (D. Raguž 1997:150).

²⁹ »Prostorni kontakt« objašnjava s pomoću primjera *objesiti za kuku, zapesti za nogu stola, uhvatiti za ruku* (Matovac 2017:252).

tencijalnih odredišnih točaka na koje se iz trenutne perspektive smještaju budući događaji«, analogno planiranom kontaktu trajektora i orijentira u prostornim odnosima, npr. *Najavljen je let za London. To je vlak za Rijeku.*

U slovačkom jeziku konstrukcija *za + akuzativ* ne upotrebljava se u tom vremenskom značenju i redovito se prevodi prijedlogom *na* uz akuzativ: *Doći će tek za Božić. – Príde až na Vianoce.*³⁰

hrvatski → slovački: *za + akuzativ* → *na + akuzativ*

(25) *Ni danas mi nije jasno koji mu je to mentalni ustroj dopustio da ljubav prema Sovjetima i drugu Staljinu istog trena otpiše za sve vijekove vjekova.* (GT)

Dodnes mi nie je jasné, aké mentálne ustrojenie mu umožnilo, aby lásku k Sovietom a súdruhovi Stalinovi v tom okamihu odpísal **na večné veky.**

(26) (...), *jer je našeg prijatelja Jaromira Kralika za dugi niz godina opskrbila neslavnom etiketom „djeteta informbirovca“.* (GT)

(...), lebo nášho priateľa Jaromira Kralika **na dlhé roky** označila nálepku „dieťa informbyrovca“.

(27) *Zašto su imali zalihu suhe hrane samo za dva dana?* (GT)

Prečo mali zásoby suchej stravy **iba na dva dni?**

(28) *Kao da ne svirate za osmi mart nego za Svisvete.* (GT)

Akoby ste nehrali **na ôsmeho marca**, ale **na Vŕsehsvätých.**

4.2.4. Ostala značenja konstrukcije *za + akuzativ*

Osim značenja 'vremenskoga raspona' (*časový rozsah*) Kysel'ová i Ivanová (2013:107) navode i drugo vremensko značenje prijedloga *za* s akuzativom u slovačkom koje označavaju kao 'tijek zbivanja' (*priebeh deja*) i ilustriraju primjerom *Za hodinu prišiel trikrát.* Razliku objašnjavaju na sljedeći način: »dok se pri *vremenskom rasponu* profilira moment postizanja rezultata, pri značenju *tijek zbivanja* se naglašava vremenski odsječak, u tijeku kojega se realiziraju određena zbivanja« (ibid.).³¹ Istu uporabu Vojteková (2009, 2011) pak označava kao 'vremensku frekvenciju, tj. redovito ponav-

³⁰ KSSJ 2003 navodi za konstrukciju *na + akuzativ* značenje 'vremena' bez daljnje objašnjavanja, s primjerima: *na jar, na Vianoce; (odložít) na nasledujúci týždeň, prísť na chvíľu; láska na celý život; (hned) na to.* Vojteková (2011:117, 124) pripisuje konstrukciji *na + akuzativ* dva vremenska značenja, jedno je značenje 'konkretne vremenske točke' (*význam konkrétneho časového bodu*) s primjerima kao *Na Petra a Pavla dozrieva v Liptovej tráva.; Niečo by sme mohli odložít na horšie časy,...*, a drugo je 'vremenski odsječak' (*časový úsek*) s primjerima *....aby na dva týždne odskočili do Kežmarku...; Len na chvíľku sa pritulila k nemu...* itd.

³¹ Slov.: »[...] pri časovom rozsahu sa profiluje moment dosiahnutia výsledku, zatiaľ čo pri význame priebehu deja sa akcentuje časový úsek, počas ktorého sa realizujú isté udalosti.« (Kysel'ová–Ivanová 2013:107).

ljanje u vremenu' (*časová frekvencia, t. j. pravidelné opakovanie v čase*)³² s primjerom *Boli radi, keď sa raz za deň najedli hrachu a múky*. U slovačkim se rječnicima takvo vremensko značenje ne izdvaja, slični primjeri kao i neki frazeologizirani navode se ispod značenja 'vremenskoga raspona': *raz za čas, raz za (uhorský) rok* (usp. u bilješci br. 27 i primjer iz češkoga rječnika *dva-krát za den*).³³

Na hrvatski se u tom slučaju slovačka konstrukcija *za + akuzativ* uobičajeno prevodi besprijedložnim izrazom (usp. primjer 29), također usp.: *dva-krát za týždeň/za rok – dvaput tjedno/godišnje* (analogno u slovačkom i *dva-krát týždenne/ročne*), no ovisno o imenici može se prevesti i prijedlogom *na* s akuzativom: npr. *dva-krát za deň/za hodinu – dvaput na dan/na sat*.

(29) *S manželkou sme spolu nikam nechodili, iba raz za týždeň do kostola.* (B)

Sa suprugom nikamo nisam išao, samo **jednom tjedno** u crkvu.

Izražavanje mjerne jedinice za brzinu, koja se u slovačkom i češkom ostvaruje konstrukcijom *za + akuzativ: kilometer za hodinu* (20 kilometrov za hodinu), prevodi se na hrvatski konstrukcijom *na + akuzativ: kilometar na sat* (20 kilometara na sat).

Razgovorno nabranje po redoslijedu u hrvatskom *za prvo, za drugo, ... za x* prevodi se na slovački prijedlogom *po* uz redne brojeve (*po prvé, po druhé, ... po x*) i također se može smatrati 'redovitom distribucijom u vremenu' (Oravec–Bajžiková 1986:123). Pri tom, gledano iz normativističke perspektive, i tu pod utjecajem češkoga (*za prvé, za druhé, ... za x*) dolazi u slovačkom razgovornom jeziku ponekad do 'pogrješke' pa se prijedlog *za* upotrebljava umjesto *po*.

4.3. ZA + INSTRUMENTAL

4.3.1. Hrv.: *za sukobom je uslijedilo primirje; dan za danom* // Slov.: *za vetrom prišiel dážď; deň za dňom*

Prema slovačkim vrelima (KSSJ 2003, SSJ 1959–1968, *Morfológia slovenského jazyka* 1966) prijedlog *za* s instrumentalom izražava 'vremenski slijed' odnosno 'vremensku postupnost', koja se navodi zajedno s 'prostornom postupnosti' (*priestorová, časová následnosť/postupnosť*), a u novijem rječni-

³² U svojoj se klasifikaciji vremenskih značenja prijedloga Vojteková (2009) oslanja na klasifikaciju priložne oznake vremena iz slovačke sintakse Oravca i Bajžikové (1986), odakle preuzima i pojam 'vremenske frekvencije' (usp. Oravec–Bajžiková 1986:123).

³³ Postavlja se pitanje da li se uporabom multiplikativnoga broja ('koliko puta') mijenja vremensko značenje konstrukcije *za + akuzativ*, tj. *vremenski odsječak u tijeku kojega se što zbiva* (→ *vremenski odsječak u tijeku kojega se što koliko puta zbiva*).

ku (KSSJ 2003) i s nadopunom 'često u konstrukcijama s ponavljajućom se imenicom' (usp. prilog).

Kysel'ová i Ivanová (2013:100–101) uz 'vremenski slijed, postupnost' (*časová následnosť*) navode i 'vremensko kašnjenje' (*časové alebo vývinové oneskorovanie sa*). Ishodište 'vremenske postupnosti' vide u 'prostornoj postupnosti'. Na primjeru deriviranoga dinamičkoga prostornoga značenja s instrumentalom *kráčať za otcom* objašnjavaju vremensku postupnost (*Za dažďom nasledoval ohnivý lejak. Za touto akciou nasledovala odozva komisie.*) koju uočavaju i u čestim konstrukcijama s imenicom koja se ponavlja (*Atlantický oceán zmáhala búrka za búrkou. Na bránu Petrimexu sa valil útok za útokom.*). Ako se kod kretanja u tandemu eliminira komponenta konstantnoga proksimiteta (*kráčať za ostatnými – zaostávať za ostatnými*) kao i prostorna komponenta (*Privatizácia SE meška za privatizáciou distribučných spoločností. Slovensko zaostávalo za vyspelou Európou.*), može se značenje preinterpretirati u 'vremensko kašnjenje' ili 'kašnjenje u razvoju', obično povezano s negativnom vrijednosnom komponentom (Kysel'ová–Ivanová 2013:101).³⁴ Ta uporaba prijedloga za uobičajena je i u hrvatskome: *Hrvatska zaostaje za drugim zemljama nove Europe...; Naša komunikacijska industrija ne zaostaje za svjetskom.* Značenje *časovej následnosti* pripisuje prijedlogu za s instrumentalom i Vojteková (2009, 2011), što potvrđuje sličnim primjerima (*za vetrom prišiel dážď, prvé prudké kvapky a hneď za nimi lejak...*). No ona izdvaja konstrukcije s imenicom koja se ponavlja, te im pripisuje značenje 'vremenske frekvencije' (*Potom ju deň za dňom pozýval na lúky, do lesa.; ...vytrvalý a monotónny koncert žiab, čo večer za večerom prichádzal ako mračná komárov od močiarov do mesta.*).³⁵

Silić i Pranjković (2005:238) opisuju konstrukciju za + *instrumental* s primjerima *Za sukobom je uslijedilo primirje, Kišilo je dan za danom, Gubio je godinu za godinom* kao »vrstu poslijevremenosti«, a Pranjković je u prijašnjem radu (1994:67) naziva »prostornom temporalnosti«, što upućuje na užu povezanost s prostornim značenjem. Izricanje »poslijevremenosti« opisuju i Matovac (2017:245–246) primjerom *Za večerom je uslijedio svečani govor* kao i konstrukcijama *x za x-om* (*Kišilo je dan za danom. Padao je ispit za ispitom, gubio je godinu za godinom*) koje pak povezuje s konceptom PUTA i načinskim značenjem. Raguž (1997:155) bilježi vezu prijedloga za s instrumentalom pod formulacijom »vrijeme (okolnost)« s primjerima koji se u

³⁴ Izdvajanje sličnoga vremenskoga značenja prijedloga za + *instrumental* možemo uočiti i u češkom rječniku *Slovník spisovného jazyka českého 1960–1971*: 'izražava niži stupanj u razvoju ili vrijednosti' (čes.: vyjadřuje nižší stupeň ve vývoji n. v hodnotě) s primjerima *být, zaostávat ve vývoji za ostatním světem; jeho dramata jsou, stojí za jeho tvorbou básnickou* (<https://ssjc.ujc.cas.cz/>, pristupljeno 19. 11. 2020.).

³⁵ Usp. bilješku 32.

ostalim radovima razvrstavaju u dva vremenska značenja: *dan za danom*, *za večerom*, *za ručkom*.

Vremensku uporabu prijedloga *za* s instrumentalom opisuju i svi hrvatski rječnici, i to formulacijom »kretanje u vremenu poslije onoga što riječ u instrumentalu označava« (Anić 1998, 2003; HER 2003 (i HJP)), odnosno »da što dolazi nakon čega« (RHJ 2000, VRHSJ 2015).

Hrvatska i slovačka konstrukcija *za* + *instrumental* sa zajedničkim značenjem 'poslijevremenosti' odnosno 'vremenskoga slijeda' (*časovej následnosti*) zamjenjiva je u prijevodu s jednoga na drugi jezik. To se uočava u spomenutim frazeologiziranim konstrukcijama tipa *x za x-om* s imenicama vremenske naravi: *deň za dňom*, *rok za rokom* – *dan za danom*, *godina za godinom*.

Osim konstrukcije *za* + *instrumental* prijevodni ekvivalenti mogu biti i sinonimni prijedlozi koji u oba jezika slično izriču 'vremenski slijed' odnosno 'vremensku postupnost', npr. u slovačkom prijedlog *po* s lokativom (*dan za danom* – *deň po dni*) ili *po* s nesklonjivom imenicom (30).

(30) *Za Beatlesima su došli Stonesi, Dylan, Whoovci, Animalsi, (...) (PR)*

Po Beatles, prišli Stones, Dylan, Who, Animals (...) (105)

4.3.2. Hrv.: *dogovorili smo se za večerom*

Hrvatski jezik poznaje još jednu uporabu konstrukcije *za* + *instrumental* u vremenskom značenju koja ne postoji u slovačkom jeziku. Zabilježena je u svim hrvatskim izvorima osim u RHJ 2000. Većinom se opisuje kao »istodobnost« odnosno »vrsta istodobnosti« (Silić–Pranjkić 2005, Anić 1998, 2003, HER 2003 (i HJP)), a u VRHSJ 2015 pod formulacijom »da se što događa prilikom čega«. Primjere *za večerom*; *za ručkom* Raguž (1997:155) bilježi pod formulacijom »vrijeme (okolnost)« zajedno s primjerom *dan za danom*.

U kognitivnom opisu Belaj i Tanacković Faletar (2014:496) objašnjavaju uporabu prijedloga *za* + *instrumental* na pozadini instrumentalnoga koncepta paralelizma i prostorne ekvidistance koja se preslikava na vremensku domenu. Kažu da je metaforički paralelizam prisutan u »odnosu agentivnih trajektora koji sudjeluju u navedenim glagolskim procesima i tijeka kakvog događaja koji se metaforički poklapa s odvijanjem glagolske radnje« (*Dogovoriti ćemo se za ručkom. Razgovarali su za misom.*) kao i »između dva događaja ili vremenska razdoblja u neposrednom kronološkom slijedu« (*Za sukobom je uslijedilo primirje. Prolazi mi dan za danom. Propuštao je godinu za godinom.*) (ibid.). Matovac (2017:245) pak, pozivajući se na Silića i Pranjkića (2005), izricanje 'istodobnosti' objašnjava na primjerima *Suradnju smo dogovorili za večerom* i *Vidjet ćemo se za doručkom*. Kaže

da je u tim primjerima konstrukcija *za* + *instrumental* zamjenjiva konstrukcijom *tijekom* + *genitiv* i da su trajektori smješteni sa stražnje strane orijentira, naime, orijentir uvjetuje ostvarivanje trajektora, čime dokazuje ishodište u prototipnom značenju prijedloga *za* s *instrumentalom*. U prvom primjeru trajektor *suradnja* ne bi se ostvario da oni koji dogovaraju suradnju prvo nisu došli na večeru, a u drugom je mogućnost susreta uvjetovana postojanjem doručka. No nudi i drugo objašnjenje, i to preslikavanjem odnosa prostorne blizine (npr. *stajao sam za govornicom*) na vremenske odnose (ibid.).

Uočljivo je ponavljanje primjera *za* (*do*)*ručkom*, *za večerom* i rjeđe *za misom* u hrvatskim rječničkim i gramatičkim izvorima.³⁶ Silić i Pranjković (2005:238) njima podupiru svoj opis značenja 'istodobnosti' i kažu da je riječ »o događajima koji pretpostavljaju prisutnost više predmeta (obično osoba) na istom prostoru (primjerice *za istim stolom*)«.

Uzimajući u obzir opis Silića i Pranjkovića (ibid.), ishodište vremenske uporabe prijedloga *za* u primjerima *vidjeti se*, *dogovarati se*, *razgovarati za* (*do*)*ručkom*, *za večerom* može se objasniti analogijom s učestalom konstrukcijom *sjediti za stolom* s prostornim značenjem prijedloga *za*. Dok sjedimo *za stolom*, možemo i *razgovarati*. Od toga je mogla nastati i konstrukcija *razgovor za okruglim stolom*, *za kojim se u prenesenom smislu možemo i vidjeti ili susresti* (*susret za okruglim stolom*). Budući da se (u našoj civilizaciji) *za stolom* i *ruča*, *doručkuje* i *večera*, analogno tome možemo se *vidjeti* i *razgovarati* i *dogovarati za* (*do*)*ručkom*, *za večerom*.

Slična ekstenzija prostornoga značenja posredstvom analogije primjećuje se i u slovačkom, s razlikom da je u primjeru *sedieť za stolom* moguć i prijedlog *pri* uz lokativ: *sedieť pri stole*. Zato se u praksi upotrebljava *rozovor za okrúhlym stolom* i *rozhovor pri okrúhlom stole*. Vremensko značenje, kako je ono opisano u hrvatskim izvorima, razvilo se u slovačkom samo kod prijedloga *pri* (*zhovárať sa*, *diskutovať pri raňajkách*, *pri večeri*)³⁷.

Dakle, u slovačkom se umjesto hrvatske konstrukcije *za* + *instrumental* u vremenskom značenju i kontekstu upotrebljava prijedlog *pri* + *lokativ* (31). Konkurira mu i vremenski prijedlog *počas* + *genitiv* (32) kao što i prijedlog *tijekom* konkurira prijedlogu *za* u hrvatskom jeziku.

(31) *Pri večeri* Európska rada diskutovala o nadchádzajúcom samite G20...

³⁶ U hrvatskom jezičnom korpusu Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje (<http://ri-znica.ihj.hr>, pristupljeno 20. 11. 2020.) veza za *doručkom* ima 10 potvrda, za *ručkom* 29, za *večerom* 53, dok sveza za *misom* nije potvrđena.

³⁷ Prema slovačkom rječniku KSSJ 2003 konstrukcija *sedieť pri večeri* izražava 'namjenu' (účel).

Za večerom (tijekom večere) je Europsko vijeće diskutiralo o predstojećem samitu G20...

(32) **Počas obeda ministri neformálne diskutovali o d'alších opatreniach...**

Za ručkom (tijekom ručka) su ministri neformalno diskutirali o daljnjim mjerama...

5. Zaključak

Provedena poredbena analiza vremenskoga značenja prijedloga *za* u opisima slovakističke i kroatističke sekundarne literature i jezična praksa u oba jezika pokazuju da je vremenska uporaba prijedloga *za* u hrvatskom raznolikija nego u slovačkom, što ne znači da je i učestalija.

Prijedlog *za* u vremenskom značenju upotrebljava se u hrvatskom i slovačkom s genitivom, akuzativom i instrumentalom. Za slovački se uobičajeno bilježe tri vremenska značenja (po jedno uz svaki padež), a za hrvatski šest (jedno uz genitiv, tri uz akuzativ te dva uz instrumental). Ni u jednom kroatističkom izvoru nije zabilježeno svih šest vremenskih značenja. U svakom bar jedno nedostaje.

Slovačkomu i hrvatskomu jeziku zajednička su najmanje tri vremenska značenja prijedloga *za*: 1. **istovremenost** vremenskih odsječaka ili događaja, *za* trajanja čega; s genitivom: *za vojny – za rata* (usp. 4.1.1.), 2. **unutarvremenost** (intratemporalnost), vremenski odsječak u tijeku kojega se nešto događa; s akuzativom: *prečítat' knihu za hodinu – pročitati knjigu za sat vremena* (usp. 4.2.2.) i 3. **poslijevremenost** (posteriornost), slijed vremenskih odsječaka ili događaja; s instrumentalom: *deň za dňom – dan za danom* (usp. 4.3.1.). Osim zamjenjivosti konstrukcija s prijedlogom *za* u tim značenjima postoji mogućnost uporabe sinonimnih prijedloga kao prijevodnih ekvivalenata (usp. navedena potpoglavlja). Izbor prijevodnoga ekvivalenta ovisi o više čimbenika, no najviše o učestalosti, odnosno ustaljenosti pojedine prijedložne konstrukcije u ciljnom jeziku prijevoda.

U hrvatskom postoje tri vremenska značenja prijedloga *za* kojih u slovačkom nema, dva vremenska značenja s akuzativom i jedno s instrumentalom: 1. **poslijevremenost**, vremenski odsječak nakon kojega se nešto događa: *doći će za pet minuta* (usp. 4.2.1.) i 2. **vremenska namjena**, planirani vremenski kontakt: *poziv za subotu* (usp. 4.2.3.) te 3. **vrsta istovremenosti**; što se događa prilikom čega: *dogovorili smo se za večerom* (usp. 4.3.2.). U tim slučajevima hrvatski prijedlog *za* mora se na slovački prevesti drugim prijedlozima: *príde o päť minút, pozvánka na sobotu, dohodli sme sa pri večeri*.

Radi bolje preglednosti donosimo poredbeni opis temporalnosti hrvatskoga i slovačkoga prijedloga *za* i u tabličnom obliku.

Tablica: Temporalnost prijedloga za u hrvatskom i slovačkom

		HRVATSKI	SLOVAČKI
ZA + GENITIV	istovremenost vremenskih odsječaka ili događaja, za trajanja čega	<i>za rata; za vladavine Matije Korvina; za vlade HDZ-a; više nećemo imati situaciju kao za vlade SDP-a, ...</i>	<i>za vojny, za vlády Mateja Korvína; za vlády Smeru; v roku 2010 za vlády Ivety Radičovej ho vymenovali za riaditeľa ...</i>
	ZA + AKUZATIV	unutarvremenost (intratemporal- nost), vremenski odsječak u tijeku kojega se nešto događa	<i>pročitati knjigu za sat vremena; zaraditi za cijeli mjesec; pretrčati stazu za pet minuta; ... koji je 20 kilometara pretrčao za sat i 43 minute.</i>
poslijevremenost , vremenski odsječak nakon kojega se nešto događa		<i>doći će za pet minuta; stižemo za nekoliko dana; sve ćemo saznati za par minuta; ... zatvorska uprava mu je rekla da može dobiti termin kod zubara za dvije ili tri godine.</i>	∅ <i>(príde o päť minút;)</i>
vremenska namjena , planirani vremenski kontakt		<i>poziv za subotu; doći će tek za Božić; svadba je zakazana za buduću subotu</i>	∅ <i>(pozvánka <u>na</u> sobotu; príde až na Vianoce)</i>
ZA + INSTRUMENTAL	poslijevremenost (posterioriornost), slijed vremenskih odsječaka ili događaja	<i>za sukobom je uslijedilo primirje; dan za danom, godina za godinom</i>	<i>za dažďom nasledoval lejak; deň za dňom, rok za rokom</i>
	vrsta istovremenosti ; što se događa prilikom čega	<i>dogovorili smo se za večerom; dogovoriti posao za ručkom uobiča- jena je praksa zapadnoga svijeta; Nikita se za večerom raspričala o svom celibatu...</i>	∅ <i>(dohodli sme sa <u>pri</u> večeri)</i>

6. Literatura

- Anić, Vladimir. 1998. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Treće, prošireno izdanje. Zagreb: Novi Liber.
- Anić, Vladimir. 2003. *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.
- Babić, Stjepan; Dalibor Brozović; Milan Moguš; Slavko Pavešić; Ivo Škarić; Stjepko Težak. 1991. *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika : nacrti za gramatiku*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.
- Belaj, Branimir; Goran Tanacković Faletar. 2014. *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika. Knjiga prva. Imenska sintagma i sintaksa padeža*. Zagreb: Disput.
- Daković, Sybilla. 2018. Hrvatski prijedlog *nasuprot* i njegovi poljski prijevodni ekvivalenti. *Fluminensia*, 30, 2, 189–208.
- Graljuk, Silvija. 2018. Kontrastivna analiza vremenskih prijedloga s genitivom u hrvatskom i ukrajinskom jeziku. *Tabula*, 15, 79–85.
- Grčević, Martina; Antonia Raguž. 2019. Predložka *za* v slovenčine a chorvátčine – pádové konštrukcie. Predano za zbornik *Međunarodnoga znanstvenoga skupa povodom 25 godina slovakistike u Zagrebu*, 6.–7. prosinca 2019. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. (u tisku)
- Hammel, Robert. 2019. Konštrukcie s predložkom *za* a infinitivom v chorvátčine a ich ekvivalenty v slovenčine. Predano za zbornik *Međunarodnoga znanstvenoga skupa povodom 25 godina slovakistike u Zagrebu*, 6.–7. prosinca 2019. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. (u tisku)
- Hrvatski jezični portal (=HJP). <http://hjp.znanje.hr> (pristupljeno 20. 11. 2020.)
- Hrvatski enciklopedijski rječnik (=HER). 2003. Ur.: Anić, Vladimir; Ranko Matasović; Ivo Pranjković; Dunja Brozović Rončević; Ivo Goldstein; Slavko Goldstein; Ljiljana Jojić; Ljiljana Cikota. Zagreb: Novi Liber.
- Horák, Emil. 1971. Predložky *zbog, od a iz* v spisovnej srbochorvátčine a ich ekvivalenty *pre, od a z* v spisovnej slovenčine. *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, Књига XIV, 487–502.
- Horák, Emil. 1972. Predložkový systém spisovnej slovenčiny. *Slovenská reč*, 37, 341–354.
- Horák, Emil. 1973. Kontrastívna analýza predložkového systému spisovnej srbochorvátčiny a spisovnej slovenčiny. *Slavica Slovaca*, 8, 75–93.
- Horáková, Radmila. 2003. Interlingválne homonymá ako lexikografický problém. *Slavica Slovaca*, 38, 1, 13–21.
- Katunar, Daniela; Ivana Simeon. 2019. Na sjecištu leksika i gramatike: imensko-prijedložne konstrukcije u hrvatskom i ruskom jeziku. Ur. Pintarić, Neda; Ivana Čagalj; Ivana Vidović Bolt. *Komparativnoslavističke lingvokulturalne teme*. Zagreb: Srednja Europa, 173–181.

- Kopečný, František. 1973. *Etymologický slovník slovanských jazyků. Slova gramatická a zájmena. Svazek 1. Předložky. Koncové partikule*. Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd.
- Krátký slovník slovenského jazyka (=KSSJ). 2003. Ur. Kačala, Ján; Mária Pisárčiková; Matej Považaj. 4. dopl. a oprav. vydanie. Bratislava: Veda.
- Kyselová, Miroslava; Martina Ivanová. 2013. *Sloveso vo svetle kognitívnej gramatiky*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- Machek, Václav. 1971. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: Academia nakladatelství Československé akademie věd.
- Makišová, Ana; Jana Kováčová. 2013. Predložky *do, od* a *z* v slovenčine a ich ekvivalenty v srbčine. *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, Књига XXXVIII, 47–59.
- Matas Ivanković, Ivana. 2014. *Izražavanje prostora i vremena prijedlozima s genitivom u hrvatskom i ruskom jeziku*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovje.
- Matovac, Darko. 2017. *Prijedlozi u hrvatskome jeziku. Značenje, prostorni odnosi i konceptualizacija*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Milecová, Nina. 1989. Konfrontácia predložkového systému slovenčiny a ruštiny. *Studia Academica Slovaca*, 18, 321–335.
- Mistrík, Jozef. 1969. *Frekvencia slov v slovenčine*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV.
- Mistrík, Jozef. 1994. *Gramatika slovenčiny*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- Moguš, Milan; Maja Bratanić; Marko Tadić. 1999. *Hrvatski čestotni rječnik*. Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Školska knjiga.
- Morfológia slovenského jazyka*. 1966. Ur. Ružička, Jozef i dr. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- Oravec, Ján. 1968. *Slovenské predložky v praxi*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- Oravec, Ján; Eugénia Bajzíkova. 1986. *Súčasný slovenský spisovný jazyk. Syntax*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- Oravec, Ján; Eugénia Bajzíkova; Juraj Furdík. 1984. *Súčasný slovenský spisovný jazyk. Morfológia*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- Pranjkić, Ivo. 1994. Vremenski prijedlozi u hrvatskome jeziku. *Fluminensia*, 6, 1–2, 63–69.
- Pranjkić, Ivo. 2001. *Druga hrvatska skladnja. Sintaktičke rasprave*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

- Pranjeković, Ivo. 2002. *Hrvatska skladnja. Rasprave iz sintakse hrvatskoga standardnog jezika*. Drugo, izmijenjeno izdanje. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Raguž, Dragutin. 1997. *Praktična hrvatska gramatika*. Zagreb: Medicinska naklada.
- Ribarova, Slavomira. 2017. Predložky *k a u* v češtině a chorvatštině. Ur. Kovačević, Zrinka; Ivana Vidović Bolt. *Život mora biti djelo duha. Zbornik posvećen prof. dr. sc. Dubravki Sesar*. Zagreb: Disput, 285–296.
- Silić, Josip; Ivo Pranjković. 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.
- Slovník slovenského jazyka (=SSJ)*. 1959–1968. Ur. Peciar, Štefan. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- Slovník spisovného jazyka českého*. 1960–1971. Ur. Havránek, Bohuslav. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR.
- Stanislav, Ján. 1967. *Dejiny slovenského jazyka II. Tvaroslovie*. Druhé, doplnené vydanie. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- Šarić, Ljiljana. 2008. *Spatial Concepts in Slavic. A Cognitive Linguistic Study of Prepositions and Cases*. Wiesbaden: Harrasowitz Verlag.
- Rječnik hrvatskoga jezika (=RHJ)*. 2000. Ur. Šonje, Jure. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža – Školska knjiga.
- Tibenská, Eva. 2018. *Gramatika slovenského jazyka pre nositeľov slovinského, chorvátskeho a srbského jazyka. I. diel Morfológia*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Tyler, Andrea; Vyvyan Evans. 2003. *The Semantics of English Prepositions. Spatial Scenes, Embodied Meaning, and Cognition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Uličná, Martina. 2018. Slovensko-ruské paralely a odlišnosti vo vyjadrovaní priestorových vzťahov I. *Lingua et vita* 13. *Jazyk, kultúra, komunikácia*, 64–78.
- Vela, Jozo. 2019. Hrvatski za-infinitiv: izvanjsko posuđivanje ili unutarnji jezični razvoj. *Fluminensia*, 31, 1, 61–83.
- Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika (=VRHSJ)*. 2015. Prir. Jojić, Ljiljana; Anuška Nakić; Nada Vajs Vinja; Vesna Zečević. Zagreb: Školska knjiga.
- Vojteková, Marta. 2009. Časový význam prvotných predložiek v spisovnej slovenčine a v spisovnej poľštine. Ur. Ološtiak, Martin; Martina Ivanová; Lucia Gianitsová-Ološtiaková. *Varia XVIII. Zborník príspevkov z XVIII. kolokvia mladých jazykovedcov (Prešov – Kokošovce-Sigord 3.–5. 12. 2008)*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 702–716.

- Vojteková, Marta. 2011. *Predložky v spisovnej slovenčine a polštiny*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove.
- Žigová, Ludmila. 2014. *Praktikum zo slovenskej gramatiky a ortografie pre cudzincov B1 – B2*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.

Književna vrela:

- Balla. 2017. *V mene otca*. Bratislava: KK Bagala. 112 str. (B)
- Balla. 2019. *U ime oca*. Zagreb: Društvo hrvatsko-slovačkoga prijateljstva. Prevela: Maja Novković.
- Rankov, Pavol. 2008. *Stalo sa prvého septembra (alebo inokedy)*. *Historický román z rokov 1938 až 1968*. Bratislava: Kalligram. 327 str. (PR)
- Rankov, Pavol. 2011. *Dogodilo se prvoga rujna (i ne samo tada)*. *Povijesni roman iz razdoblja 1938–1968*. Zagreb: Disput. Prevela: Maria Vuksanović Kursar.
- Tribuson, Goran. 2004. *Povijest pornografije*. Zagreb: Večernji list. 444 str. (GT)
- Tribuson, Goran. 2008. *Dejiny pornografije*. Bratislava: Kalligram. Preveo: Ján Jankovič.

7. Prilog

Tablica: Vremensko značenje prijedloga *za* u hrvatskim i slovačkim rječnicima i gramatikama

SLOVAČKI IZVORI			
	ZA + GENITIV	ZA + AKUZATIV	ZA + INSTRUMENTAL
KSSJ 2003	čas (<i>v priebehu</i>), počas, cez, v: za rána; stalo sa to za povstania, za vojny	časový rozsah: opraviť niečo za deň, raz za čas; za okamih, za amen rýchlo	priestorová, časová následnosť: za vetrom prišiel dážď; často v konštrukciách s opakovaným podst. m.: deň za dňom, padal strom za stromom, jeden za druhým
SSJ 1959–1968	čas, dobu, v ktorej (-om) sa niečo deje, v priebehu, za trvania niečoho, v čase, počas, cez, v: za rána, za (ranného) svitu, za noci, za tmy, za bieleho (jasného ap.) dňa, za vidna; Za celej cesty nepovedal nikto ani slova. (Min.); za starých (oných, našich) čias, za onoho času; za mladi, za dievčerstva, za mládenectva; za vojny; za maďarskej vlády; za kráľa Mateja Korvína; Za nebohého farára to nebývalo Taj.) keď žil. Takto to robievala i za života mužovho. Kuk.); za môjho pobytu (Taj.); raz za života;	časový rozsah, časové vymedzenie; čas, dobu v ktorej (-om) sa uskutočňuje nejaký dej, v priebehu, v trvaní, počas, cez: za pár sekúnd, za okamih, za chvíľu, za týždeň (napr. niečo urobiť); prejsť cestu za hodinu; Ani na repe toľko za deň nezarobíte. (Smrč.) Za ten čas sa všeličo zmení. (Švant.) Nik s ním za celý čas neprehovoril ani slovo. (Štef.); raz za (uhorský) rok, raz za čas zriedkakedy, pomerne zriedka; A potom skonali za amen (Švant.) vo chvíľke; používa sa nenáležite namiesto časovej predl. o: „prísť za chvíľu, za minútu, za hodinu“, správ. o chvíľu, o minútu, o hodinu;	časová al. miestnu následnosť; poradie, postupnosť: „Si tu dávno?“ „Rok za tebou.“ (Taj.); kým nastal za nocou deň (Fig.); za ním nasledovali iní (Urb.); Za každým radkom pýtal pálenky. (Taj.); opakovať niečo za niekým; jeden za druhým; fajčiť cigaretu za cigaretou; ubiehala stanica za stanicou; kus za kusom; míňal sa rok za rokom; slovo za slovom; krok za krokom

Morfológia SJ 1966	čas „v priebehu, za trvania niečoho, za panovania, po začatí niečoho“: <i>Notár bol predsedom DS za povstania. (Mináč) – To bolo už za Jozefa a tak najmä za Leopolda. (Vlček) – Vrátia sa veru iba za tmy. (Figuli)</i>	čas – časový rozsah, vymedzenie „v priebehu, cez“: <i>robiť (urobiť niečo za týždeň (ale „prísť o týždeň“), prečítať za hodinu, prejsť za deň, vykysnúť za mesiac ...</i>	miestna a časová postupnosť v konštrukciách <i>stanica za stanicou, dom za domom, deň za dňom, nešťastie za nešťastím, jeden za druhým ...: Zábava za zábavou, každý deň tanec ... (Timrava) – Prekladá vetu za vetou, strofu za strofou, len radosť. (Rázus)</i>
--------------------	--	---	---

HRVATSKI IZVORI

	ZA + GENITIV	ZA + AKUZATIV	ZA + INSTRUMENTAL
Anić 1998, 2003, HER 2003, (i HJP)	– određuje istovremenost s trajanjem onoga što označava ime u genitivu [za života]	– označava vrijeme u koje je što predviđeno [poziv za subotu]	– kretanje u prostoru otraga ili u vremenu poslije onoga što riječ u instrumentalu označava [on dolazi za mnom; jedan za drugim] – kazuje da se što događa istodobno s onim što je označeno imenom u instrumentalu; za vrijeme čega, prilikom čega [za ručkom dok smo ručali]
RHJ 2000	– označuje trajanje glagolske radnje : ~ dana ćemo stići; ~ života sam bio sretan; ~ rata smo bili siromašni	– izriče da što dolazi nakon čega: dan ~ danom, vratiti se ~ tri godine	– izriče da što dolazi nakon čega: dan ~ danom, vratiti se ~ tri godine

VRHSJ 2015	<p>– označuje da se što proteže u određenome razdoblju [<i>postići za života; Za dana ćemo stići.; Za rata smo bili siromašni.</i>] → kroz, tijekom</p>	<p>– označuje koliko vremena treba proći [<i> vratiti se za godinu dana</i>] – označuje vrijeme u koje je što predviđeno [<i>poziv za subotu</i>]</p>	<p>– označuje da tko ili što dolazi nakon koga ili čega [<i>dan za danom; jedan za drugim</i>] – označuje da se što događa prilikom čega [<i>biti za ručkom</i>]</p>
Raguž 1997	<p>Prijedlog <i>za</i> je drugi prijedlog (osim prijedloga <i>u</i>) koji se slaže s tri padeža, ali se s genitivom slaže rijetko i znači vrijeme u okviru onoga što imenica znači: <i>za rata; za dana; za moje mladosti</i></p> <p>Napomena: To je tako samo u nekim ustaljenim vezama; inače su običnije konstrukcije za <i>vrijeme rata, u toku dana</i> i sl.</p>	<p>– vrijeme kao cilj (samo uz imena blagdana i za događaje): <i>Doći će za Božić.</i></p> <p>– vrijeme kao završna točka nekoga trajanja: <i>Doći će za dva sata/za dva mjeseca.</i></p> <p>– vrijeme kao mjera trajanja: <i>Pretrčao je stazu za dvije minute. – Za trenutak je usnula.</i></p>	<p>– vrijeme (okolnost): <i>dan za danom; za večerom; za ručkom</i></p>

<p>Silić, Pranjaković 2005</p>	<p>Prijedlog za rijetko dolazi s genitivom. Tada označuje vrijeme, i to istodobnost vremenskih odsječaka ili događaja. On je u takvim izrazima rezultat reduciranja prijedložnoga izraza za vrijeme (usp. za vrijeme Napoleona = za Napoleona) npr. <i>Za ove vlade neke su stvari ipak krenule nabolje, Za ljetnih kiša nisu rijetke ni poplave, Nastojali smo doći još za dana.</i></p> <p>(Prijedlog za vrijeme sinoniman je prijedlogu u vrijeme, npr. za vrijeme ljetnih kiša= u vrijeme ljetnih kiša, ali se od njega razlikuje po tome što se ne može rabiti bez sastavnice vrijeme. Umjesto u vrijeme ljetnih kiša ne može se reći *u ljetnih kiša.)</p>	<p>Kad akuzativ s prijedlogom za označuje vrijeme, obično je riječ o svojevrsnoj „vremenskoj namjeni“, tj. označavanju vremena u kojem se povezuju vrijeme i cilj kakva kretanja ili kakve druge aktivnosti, npr. <i>Svadba je zakazana za drugu subotu, Vjerojatno će doći tek za Uskrs, Pokupovali smo sve što treba za godišnji odmor.</i></p> <p>Akuzativom s prijedlogom za može se označivati i mjera, odnosno količina vremena (osim oblika akuzativa tada se mogu javljati i brojevi te količinski izrazi), npr. <i>Za mjesec dana ponovo smo ovdje, Toliko nisi zaradio za cijelu godinu, Bolovi su prestali za nekoliko minuta, a može se označivati i mjera čega drugoga, obično uz usporednu nijansu, npr. Viši je od nje za glavu, Za milimetar je promašio, To je dalje bar za deset kilometara.</i></p>	<p>Instrumentalom s prijedlogom za označuje se i vrijeme. Može to biti vrsta istodobnosti kakvu srećemo u primjerima tipa <i>To se dogodilo za večerom, Vidjet ćemo se za doručkom, Za mišom se ne razgovara, u kojoj je riječ o događajima koji pretpostavljaju prisutnost više predmeta (obično osoba) na istome prostoru (primjerice za istim stolom), a može biti riječ i o vrsti posteritornosti (poslijevremenosti), kad instrumental dolazi u ustaljenim, odnosno manje ili više frazeologiziranim izrazima, u kojima se često ponavlja imenica (u akuzativu) kojom se označuje vremenski odsječak ili kakav događaj, npr. <i>Za sukobom je uslijedilo primirje, Kišilo je dan za danom, Gubio je godinu za godinom.</i></i></p> <p>U takvim izričajima ne mora biti riječ samo o vremenu nego i o prostoru ili kakvu slijedu, izmjeni istovrsnih predmeta ili događaja, npr. <i>Mirno su išli jedan za drugim, Privođen je lopov za lopovom, Pili smo kavu za kavom.</i></p>
--------------------------------	--	---	---

Temporal use of preposition *za* in Croatian and Slovak

Abstract

The preposition *za* with the original spatial meaning belongs to the group of primary and non-formative monosyllabic prepositions in Croatian and Slovak. The article investigates its temporal use. The aim is to determine the relations between the Croatian and Slovak preposition *za*, similarities and differences in their metalanguage description and possibilities in mutual translation.

Ključne riječi: prijedlog *za*, vremensko značenje, hrvatski, slovački

Keywords: preposition *za*, temporal meaning, Croatian, Slovak